

ΑΝΕΡΓΙΑ ΚΑΙ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Γιάννης Ν. Γαλάνης
Πτυχιούχος ψυχολόγος και
Πτυχιούχος εγκληματολόγος
Πανεπιστημίου Αμβούργου

Στο άρθρο αυτό παρουσιάζονται σε συνοπτική μορφή οι θετικές επιδράσεις της εργασίας στην ολοκλήρωση της προσωπικότητας του ατόμου και οι ατομικές και κοινωνικές - ψυχολογικές επιπτώσεις της ανεργίας. Στη συνέχεια συζητούνται διάφορες εγκληματολογικές θεωρίες και ερμηνείες σχετικά με την εγκληματικότητα των ανέργων

Το ποσοστό των ανέργων στην Ελλάδα σε σχέση με το Εργατικό Δυναμικό ανερχόταν το 1948 σε 8,1% και το 1985, σύμφωνα με εκτιμήσεις σε 8,5%. Στα επίσημα στοιχεία του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) συμπεριλαμβάνονται σαν άνεργοι μόνο αυτοί που είναι εγγεγραμμένοι, χωρίς να υπολογίζονται και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας τους δηλαδή σύζυγος και παιδιά που θίγονται άμεσα από την ανεργία και αντιμετωπίζουν οικονομικά, κοινωνικά και ψυχολογικά προβλήματα.

Το μέγεθος των ψυχοκοινωνικών επιβαρύνσεων που επιφέρει η ανεργία εξαρτάται κατά πρώτιστο λόγο από την σπουδαιότητα και την ηθική υπόσταση που δίνει η κάθε κοινωνία στην Εργασία. (βλ. ΓΑΛΑΝΗΣ 1987).

α. Οι θετικές επιδράσεις της εργασίας για την προσωπική ολοκλήρωση του ατόμου.

Οι ατομικές και κοινωνικές - ψυχολογικές λειτουργίες της εργασίας μπορούν να συνοψισθούν στα παρακάτω :

- Η εμπειρία ότι ο εργαζόμενος είναι κάτοχος ικανοτήτων και γνώσεων για την ανάθεση και αποπεράτωση μιάς συγκεκριμένης εργασίας, είναι μία βασική προϋπόθεση για την δημιουργία και σταθεροποίηση της προσωπικής του ταυτότητας.

- Με την εργασία το άτομο αντικειμενοποιεί τις ικανότητές του στον τομέα που εργάζεται και κερδίζει με αυτό, το συναίσθημα της ευθύνης.

- Με την παραγωγή αγαθών και παροχή υπηρεσιών που είναι απαραίτητα για το κοινωνικό σύνολο, δίνεται η ευχέρεια στον εργαζόμενο να θεωρεί τον εαυτό του χρήσιμο για την κοινωνία.

- Η εργασία προσφέρει στον εργαζόμενο ένα κοινωνικό πλαίσιο προσανατολισμού που είναι απαραίτητο για την αξιολόγηση του ίδιου του εαυτού του.

Η εργασία δημιουργεί ένα δίκτυο κοινωνικών επαφών που είναι βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη ικανοτήτων συνεργασίας με τους άλλους.

- Ακόμη ο ελεύθερος χρόνος επηρεάζεται αρκετά από την εργασία. Η αμοιβή από την εργασία και το περιεχόμενο της εργασίας είναι δύο βασικές προϋποθέσεις για την διάθεση και χρησιμοποίηση του ελεύθερου χρόνου.

Για να υπολογισθεί το μέγεθος των αρνητικών επιπτώσεων που έχει η απώλεια μιάς θέσης εργασίας, πρέπει να ληφθεί υπόψη η άμεση σχέση που υπάρχει μεταξύ εργασίας και αυτοπεποίθησης, και εργασίας και ελεύθερου χρόνου στην εξέλιξη του

ατόμου.

β. Οι αρνητικές επιπτώσεις της ανεργίας στην προσωπική εξέλιξη του ατόμου.

Εκτός από την κοινωνική περιθωριοποίηση και την οικονομική φτώχεια στην οποία ωθούνται τα άνεργα άτομα οι ψυχολογικές έρευνες έχουν αποδείξει ότι οι επιπτώσεις της ανεργίας είναι πολλαπλές.

Στο επίπεδο κοινωνικής συμπεριφοράς έχει αποδειχθεί ότι :

- Αυξάνονται και ισχυροποιούνται οι τάσεις αρνητικού χαρακτήρισμού και στιγματισμού διαφόρων πράξεων σαν εγκληματικές και ιδιαίτερα των νέων ανθρώπων.
- Αυξάνονται περισσότερο οι μελαγχολίες, οι απόπειρες αυτοκτονιών και η εξάρτηση από ναρκωτικά, αλκοόλ και τις χημικές και φαρμακευτικές ουσίες.
- Αυξάνονται οι εισαγωγές στις ψυχιατρικές κλινικές.
- Αυξάνονται οι ψυχοσωματικές ασθένειες.
- Παρατηρούνται οι επιδεινώσεις σε μία σειρά από ψυχιατρικές διαταραχές.

Στα ίδια τα άνεργα άτομα η ανεργία έχει σαν αποτέλεσμα :

- Να μειώνεται η αυτοπεποίθησή τους, να ελαττώνεται η εμπιστοσύνη τους προς τους άλλους και να αναπτύσσεται η καχυποψία.
- Να αυξάνεται η κοινωνική τους απομόνωση.
- Και τέλος να θεωρούνται υπεύθυνοι και υπαίτιοι γιά την ανεργία ακόμη και από τα μέλη της ίδιας της οικογένειάς τους.

Στα μέλη της οικογένειας ανέργων παρατηρούνται συνήθως τα ακόλουθα :

- Αυξάνουν οι οικογενειακές διαμάχες και η απομόνωση από το κοινωνικό περιβάλλον.

- Στα παιδιά των ανέργων δημιουργούνται ανωμαλίες στην ανάπτυξη και εξέλιξή τους (π.χ. αντικοινωνική συμπεριφορά, συναισθηματική αστάθεια, νευρικά συμπτώματα) με αποτέλεσμα να έχουν χαμηλή επίδοση στο σχολείο και προβλήματα επαφής στην οικογένεια (π.χ. ο πατέρας χάνει την θετική εκτίμηση και τον σεβασμό του παιδιού, λόγω της συμπεριφοράς του. Δεν λειτουργεί πλέον σαν πρότυπο γιά μίμηση από το παιδί).

Επίσης η ανεργία δημιουργεί προβλήματα και σ'αυτούς που έχουν μία θέση εργασίας και συνδέονται άμεσα με το φόβο μιάς επικείμενης απόλυσης. Ετσι :

- Εντατικοποιείται η πίεση γιά απόδοση και παραγωγικότητα (νόμος προσφοράς - ζήτησης).

- Αυξάνει η πίεση της ανταγωνιστικότητας που δημιουργεί διάσπαση στους εργαζόμενους.

- Δεν γίνεται χρήση αδειών, οι απουσίες λόγω ασθένειας ή άλλων υγειονομικών μέτρων περιορίζονται.

Παρ' ότι οι άνεργοι δεν είναι υπεύθυνοι γιά την ανεργία τους, η πλειοψηφία της "Κοινής Γνώμης" πιστεύει ότι κύριοι υπεύθυνοι γιά την ανεργία και την κατάστασή τους είναι οι ίδιοι οι άνεργοι. Είτε αυτοί δεν θέλουν να εργαστούν και δεν κάνουν καμία προσπάθεια γιά να βρουν μία θέση εργασίας, είτε γιατί "μειονεκτούν", γεγονός που οδηγεί αναγκαστικά στην απόλυσή τους.

Η συνηθισμένη και καθημερινή αυτή άποψη συγχέει τα αίτια με τα αποτελέσματα της ανεργίας. Το να επιρρίπτονται τέτοιου είδους προσωπικές ευθύνες σε άνεργα άτομα αποτελεί το καταλληλότερο μέσο γιά την ενίσχυση των αρνητικών ψυχοκοινωνικών επιπτώσεων-της ανεργείας, που τα αίτιά της βρίσκονται στην ίδια τη δομή και λειτουργία του κοινωνικού συστήματος.

Έχει αποδειχθεί ότι όσο αυξάνουν τα ποσοστά ανεργίας, τόσο αυξάνουν και οι προκαταλήψεις έναντι των ανέργων, αλλά και έναντι άλλων "κοινωνικά περιθωριακών ομάδων" (π.χ. αλλοδαποί εργάτες, αλλοδαποί πρόσφυγες κ.λπ.).

Σ' αυτό αναμφίβολα συμβάλλουν αποφασιστικά και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (βλ. GWG - INFO NR. 50, 1983, σελ. 105 έπ., MOSER (HRSG.). 1984, σελ. 241. έπ.; GALANIS 1984, σελ. 35 έπ., ΓΑΛΑΝΗΣ 1987, σελ. 371 έπ.; WACKER 1978).

Γιά την σημασία των οικονομικών παραμέτρων και την εξέλιξη της εγκληματικότητας υπάρχουν μέχρι σήμερα, μόνο ελάχιστα επιστημονικά τεκμηριωμένα ευρήματα. Αυτό ισχύει γιά τη σχέση που μπορεί να υπάρχει μεταξύ ανεργίας και εγκληματικότητας.

Σύμφωνα με υπολογισμούς, στις ΗΠΑ μιά αύξηση του ποσοστού των ανέργων κατά 1% αντιστοιχεί σε μιά αύξηση του αριθμού των φυλακισθέντων κατά 3.340 (βλ. SCHWIND κ.α. 1980, σελ. 348). Εδώ όμως, οι απόψεις των μελετητών του φαινομένου διαφοροποιούνται. Ενώ ορισμένοι υποστηρίζουν την άποψη ότι η ανεργία σχετίζεται με την αύξηση της εγκληματικότητας, άλλοι βλέπουν την ανεργία σαν παράγοντα που μπορεί να έχει θετική επίδραση στην εξέλιξη της εγκληματικότητας (δηλαδή περιορισμό της εγκληματικότητας), αν το συγκεκριμένο άτομο έχει φόβο ότι θα χάσει κάθε δυνατότητα γιά ανεύρεση μιάς θέσης εργασίας εξ' αιτίας της αξιόποινης συμπεριφοράς του (βλ. STENGER 1982, σελ. 6, SONNEN 1984, σελ. 458 ; GALANIS 1987, σελ. 97). Υπέρ της δεύτερης άποψης συνηγορούν επίσης και τα φαινόμενα της εγκληματικότητας ευημερίας (WOHLSTANDSKRIMINALITAT).

Εμπειρικές έρευνες όπου εμφανίζουν ψηλά ποσοστά ανέργων "υπόπτων" (βλ. π.χ. MARTENS 1978) και ιδιαίτερα νέων ανθρώπων σε σχέση με αδικήματα κατά της περιουσίας (βλ. π.χ. ALBRECHT / LAMNEK 1979) μας πληροφορούν περισσότερο γιά τις διαδικασίες αρνητικού χαρακτηρισμού και εγκληματοποίησης παρά γιά τα ποσοστά εγκληματικότητας αυτών των ατόμων και μάλιστα όταν είναι γνωστό ότι στατιστικές συγκρίσεις μεταξύ στατιστικής ανέργων και εγκληματικότητας περιέχουν χαρακτηριστικά στατιστικά και μεθοδολογικά λάθη (βλ. π.χ. STENGER 1982 σελ. 7 ; γενικά γιά το θέμα της στατιστικής της εγκληματικότητας με αναφορά στους αλλοδαπούς βλ. GALANIS 1987, σελ. 88 έπ.).

Εγκληματολογικές θεωρίες και ερμηνείες.

1. Η κλασσική εγκληματολογική θεωρία της ανομίας, όπως αυτή διαμορφώθηκε από τον R.K. MERTON (1986) επιζητεί τα αίτια των διαφόρων ποσοστών παρρεεκλίνουσας συμπεριφοράς στους υπάρχοντες στόχους (ZIELVORSTELLUNG) π.χ. κατανάλωση και στις νόμιμες δυνατότητες της κοινωνίας. Επειδή όμως ανεργία σημαίνει αδυναμία πραγμάτωσης του στόχου αναμένεται σε περιόδους οικονομικής κρίσης, με ψηλά ποσοστά ανεργίας και υποαπασχόλησης να υπάρξει μιά συχνότερη εμφάνιση μη κονφορμιστικής συμπεριφοράς στην οποία θα περιέχονται και αξιόποινες συμπεριφορές.

2. Οι ωφελιστικές θεωρίες (NUTZENTHEORETISCHE ANSATZE, βλ. π.χ. OPP 1974, 1974α, 1978) προσπαθούν να προβλέψουν εγκληματικές συμπεριφορές όταν άνομες ενέργειες σε σύγκριση με έννομες πράξεις θα επιφέρουν περισσότερα οφέλη, αφού ληφθούν υπόψη ο κίνδυνος του κόστους (π.χ. απώλεια της δημοσιονομικής ιδιότητας σε περίπτωση ανακάλυψης) και το ύψος του αναμενόμενου οφέλους (κέρδους). Ετσι, εργαζόμενα και επαγγελματικά ενσωματωμένα άτομα είναι πιά δύσκολοι να το σκεφθούν το αν θα κάνουν κάποια αξιόποινη πράξη με καθοριστικές

επιπτώσεις (σε περίπτωση αποκάλυψής της) γι' αυτούς, απ' ότι άτομα άνεργα και κοινωνικά περιθωριοποιημένα τα οποία δεν έχουν να χάσουν και τίποτε. Σε περιόδους λοιπόν με υψηλά ποσοστά ανεργίας, όπου ο κίνδυνος απώλειας της θέσης εργασίας είναι μεγάλος και η θέση των εργαζομένων σε σύγκριση με αυτήν των ανέργων εκτιμάται θετικά, αναμένεται να υπάρξει μιά μείωση της εγκληματικότητας στους εργαζόμενους σε αντίθεση με τους ανέργους, όπου θα έπρεπε να υπάρχει - σύμφωνα με τη θεωρία αυτή - μιά αύξηση της εγκληματικότητας, αφού με την αύξηση της ανεργίας απειλείται μείωση του νόμιμου εισοδήματός του.

3. Η θεωρία ελέγχου (KONTROLLTHEORIE) (HIRSCHI 1969) τονίζει παράλληλα με την πρόσβαση στις νόμιμες δυνατότητες παραγωγικής εργασίας την σημασία που έχει η επαγγελματική ενσωμάτωση γιά το "δέσιμο" με άλλες εξωοικογενειακές κοινωνικές ομάδες, δηλαδή με το σύστημα του ανεπίσημου κοινωνικού ελέγχου. Ιδιαίτερα το μέγεθος του δεσίματος με τους "ενδεδειγμένους άλλους" (π.χ. συναδέλφους), καθώς και η δραστηριότητα με παραδοσιακές ενέργειες θεωρούνται σαν παράγοντες που λειτουργούν θετικά γιά την μείωση της εγκληματικότητας.

4. Ενώ στις παραπάνω θεωρίες δίνεται μιά αιτιολογική ερμηνεία στο ρόλο της ανεργίας στην εγκληματολογική επιστήμη υπερισχύει κυρίως η άποψη σύμφωνα με την οποία η σχέση ανεργίας και εγκληματικότητας δεν είναι σχέση αιτίας - αποτελέσματος, αλλά τόσο η ανεργία όσο και η εγκληματικότητα σε πολλές περιπτώσεις μπορούν να ενισχυθούν από τις ανωμαλίες της κοινωνικοποιητικής διαδικασίας ή από τις ελλείψεις της προσωπικής δομής (βλ. SPIESS 1985). Τέτοιες θεωρίες είναι π.χ. η κοινωνικοποιητική θεωρία, οι μαθησιακές θεωρίες, η ψυχανάλυση κ.α. (βλ. π.χ. KERSCHER 1981, LAMNEK 1979).

5. Σύμφωνα με την LEIBLING - APPROACH θεωρία (DEFINITIONS - ODER INTERAKTIONSTHEORIE) (βλ. π.χ. BECKER 1968, 1972, 1973α, 1973γ, 1978) επιλεκτικές διαδικασίες και επιλεκτικοί μηχανισμοί (βλ. π.χ. SACK 1973β, 1974, 1985) των τυπικών και άτυπων θεσμών κοινωνικού ελέγχου έχουν σαν αποτέλεσμα οι άνεργοι να διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο αποκάλυψης μιάς αξιόποινης πράξης, διεκδίκησης της υπόθεσης και εκτέλεσης της απόφασης που έχει σαν αποτέλεσμα οι άνεργοι να εμφανίζονται με υψηλότερα ποσοστά στις στατιστικές της αστυνομίας και της δικαιοσύνης.

Επομένως, υπεύθυνη γιά τα υψηλά ποσοστά εγκληματικότητας των ανέργων δεν είναι η ανεργία (ή μόνο αυτή), αλλά η επιλεκτική αξιολόγηση και επιλεκτική δίωξη και τιμωρία των ανέργων. (βλ. π.χ. SPIESS 1985). Πέρα από το γεγονός ότι η ανεργία και ιδιαίτερα η ανεργία των νέων περιορίζει αφάνταστα το δίκτυο των κοινωνικών επαφών και δημιουργεί διάφορες "υποκουλτούρες" ανέργων, ο έλεγχος από τους θεσμούς κοινωνικού ελέγχου ενισχύεται και γίνεται πιό εμφανής η εγκληματικότητα των ατόμων μιάς τέτοιας "υποκουλτούρας". Αυτό έχει επίσης σαν επακόλουθο το "σκοτεινό πεδίο" εγκληματικότητας να είναι πολύ πιό περιορισμένο απ' ότι στους μαθητευόμενους ή εργαζόμενους και κατά συνέπεια ο αριθμός των ανέργων φυλακισθέντων να είναι πολύ υψηλότερος απ' αυτών που έχουν μιά απασχόληση ή ένα επάγγελμα (βλ. π.χ. BLINKERT 1981, HERRIGER 1981). Εδώ θα πρέπει να ληφθεί ιδιαίτερα υπόψει ο μεγάλος κίνδυνος τον οποίο διατρέχουν οι άνεργοι αποφυλακισθέντες να γίνουν υπότροποι και να εισαχθούν ξανά σε σωφρονιστικό κατάστημα. Αυτό όμως δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι η αιτία της υποτροπής είναι η ανεργία, αλλά ότι με την συνεχιζόμενη ανεργία χάνεται κάθε δυνατότητα εξεύρεσης μιάς θέσης εργασίας, μειώνεται ή χάνεται κάθε ευκαιρία συμμετοχικής διαδικασίας και σταθερο-

ποιούνται ή και ενισχύονται οι αδυναμίες ενσωμάτωσης των ατόμων αυτών στο κοινωνικό σύστημα (βλ. σχετικά SPIESS 1985).

Όπως είπαμε και παραπάνω η ανεργία δεν είναι "αυτή καθ' εαυτή" η αιτία της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς γενικά και της εγκληματικότητας ειδικότερα (βλ. επίσης KAISER 1983), αλλά όλοι εκείνοι οι αρνητικοί παράγοντες που ενισχύονται από την ανεργία. Γιά τον περιορισμό λοιπόν τόσο της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς, όσο και της εγκληματικότητας, το πιό αποτελεσματικό μέτρο θα ήταν κατά κύριο λόγο η καταπολέμηση της ανεργίας και κατά δευτερο λόγο τα διάφορα άλλα μέτρα (επαγγελματική εκπαίδευση ανέργων γενικά, φυλακισθέντων κ.λ.π.) τα οποία αποδυναμώνουν όλους εκείνους τους παράγοντες που διευκολύνουν την παρεκκλίνουσα συμπεριφορά.

Δυστυχώς στην Ελλάδα δεν υπάρχουν εμπειρικές έρευνες και μελέτες γιά το θέμα της ανεργίας και εγκληματικότητας. Επίσης μέτρα αντιμετώπισης των επιπτώσεων της ανεργίας σε νέους άνεργους και φυλακισμένους ή αποφυλακισθέντες μόλις τώρα αρχίζουν να μπαίνουν σε εφαρμογή.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ALBRECHT, P.- A./ LAMNEK, S.: *Jugendkriminalität im Zerrbild der Statistik. Eine Analyse von Daten und Entwicklungen*, Munnchen 1979.

BECKER, H.S.: *Aussenseiter*, Frankfurt am Main 1973.

BLINKERT, B.: *Benachteiligte Jugendliche - Lernen oder kriminell werden ? In Soziale Welt* 32, 1981, S. 86 - 118.

GALANIS, G.M.: *Migranten zwischen Skylla und Charibdis. Zur psychischen und psychosomatischen Situation der Migrantenfamilien in der Bundesrepublik und West - Berlin*. In Zeitschriften. Migration Nr. 6. Berlin (1984) S. 21 - 49.

GALANIS, G.N.: *Migrantenkriminalität in der Presse. Eine inhaltsanalytische Untersuchung dargestellt am Beispiel der Zeitschriften*. STERN und QUICK von 1960 - 1982, Berlin 1987.

ΓΑΛΑΝΗΣ Γ.: *Ο ρόλος της κοινότητας στην Ψυχική Υγεία*, περιέχεται στο : ΠΑΠΑΔΑΤΟΣ Γ. (Εισαγωγή - Επιμέλεια) : *Ψυχική Υγεία και Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Αθήνα 1987 σελ. 363 - 376.

GWG - INFO : (Informationsblatter der Gesellschaft fur wissenschaftliche Gesprächspsychotherapie). Nr. 50, Marz 1983, S. 105 - 109.

HERRINGER, N.: *Jugendarbeitslosigkeit und jugendkriminalität : Zur Forschungssituation in der Bundesrepublik Deutschland*. In : INTERNATIONALES DOCUMENTATIONS - UND STUDIENZENTRUM FÜR JUGENDKONFLIKTE (Hrsg.) : *Jugendarbeitslosigkeit und Jugendkriminalität in der Bundesrepublik Deutschland*, Wuppertal 1981.

HIRSCH, T.: *Causes of Delinquency*, Berkley 1969.

KAISER, G.: *Kriminologie*, Heidelberg 1983.

KERSCHNER, I.: *Sozialwissenschaftliche Kriminalitätstheorien*, Weinheim und Basel 1981(3).

LAMNEK, S.: *Theorien abweichenden Verhaltens*, Munchen 1983(2)

MARTENS, W.: *Wirtschaftliche Krise, Arbeitslosigkeit und Kriminalitätsbewegung*, Wiesbaden 1978.

MERTON, R.K. : *Sozialstruktur und Anomie*. In SACK, F. und KONING, R. (Hrsg.) : *Kriminalsoziologie*. Frankfurt a. M. 1968. S 283 - 313.

OPP, K.- D. : *Adweichendes Verhalten und Gesellschaftsstruktur*, Darmstadt Neuwied 1974.

OPP, K.- D. : *Kriminalität und Gesellschaftsstruktur*. Eine kritische Analyse soziologischer Theorien abweichenden Verhaltens, Neuwied, Berlin 1974(2)a.

OPP, K.- D. : *Theorie sozialer Krisen. Apathie, Protest und kollektives Handeln*, Hamburg 1978.

SACK, F. : *Neue Perspektiven in der Kriminologie*. In SACK, F./ KONIG, R. (Hrsg.) : *Kriminalsoziologie*, Frankfurt a. M. 1968, S. 431 - 475.

SACK, F. : *Definition von Kriminalität als politisches Handeln : der labeling - approach*. In *Kriminologisches Journal* 4 (1972) 1, S. 3 - 31.

SACK, F. : *Abweichendes Verhalten - Folgerungen für die Sozialarbeit*. In OTTO, H.U./ SCHNEIDER, S. (Hrsg.) : *Gesellschaftliche Perspektiven der Sozialarbeit*. Bd. 1. Neuwied, Berlin 1973(a), S. 129 - 150.

SACK, F. : *Klassenjustiz und Selektionsprozesse*. In : *Vorgänge* 12 1973(b.1) S. 55 - 60.

SACK, F. : *Definition von Kriminalität als politisches Handeln : der labeling approach*. In ARBEITSKREIS JUNGER KRIMINOLOGEN (Hrsg.) : *Kritische Kriminologie*, München 1973(y), S. 18 - 43.

SACK, F. : *Selektion, Selektionsmechanismen*. In : KAISER, G./ SACK, F./ SCHELLHOSS, H. (Hrsg.) : *Kleines Kriminologisches Wörterbuch* Greiburg - Basel - Wien 1974, S. 298 - 304.

SACK, F. : *Problemeder Kriminologie* In : KONIG, R. (Hrsg.) : *Handbuch der empirischen Sozialforschung* Bd. 12 : Wahlverhalten, Vorurteile, Kriminalität, Stuttgart 1978(2). S.192 - 434.

SACK, F. : *Selektivität, Selektion, Selektionmechanismen*. In : KAISER, G./ KERNER, H.-J./ SACK, F./ SCHELLHOSS, H. (Hrsg.) : *Kleines Kriminologisches Wörterbuch*. Heidelberg 1985(2), S. 387 - 395.

SCHWIND/ BERCKHAUER/ STEINHILPER (Hrsg.) : *Präventive Kriminalpolitik. Beiträge zur ressortübergreifenden Kriminalprävention aus Forschung, Praxis und Politik*, Heidelberg 1980.

SONNENB.-R. : *Kriminalität von sozial Randständigen zwischen Repression und Prävention*. In : DEUTSCHE VEREINIGUNG FÜR JUGENDGERICHTSHILFEN E. V. (Hrsg.) : *Jugendgerichtsverfahren und Kriminalprävention*. Neue Folge - Heft 13, München 1984, S. 452 - 462.

SPIESS, G. : *Arbeitslosigkeit und Kriminalität*. In KAISER/ KERNER/ SACK/ SCHELLHOSS (Hrsg.) : *Kleines Kriminologisches Wörterbuch*, Heidelberg 1985(2), S. 32 - 37.

STENGER, H. : *Jugendkriminalität, jugendarbeitslosigkeit und Berufsausbildung - Erläuterungen und Zusammenhänge*. In : *Berufsausbildung in Wissenschaft und Praxis* 11 1982, S. 6 - 10.

MOSER, H.(Hrsg.) : *Fortschritte der Politischen Psychologie* Band 4. MOSER/ PREISER (Hrsg.) : *Umweltprobleme und Arbeitslosigkeit. Gesellschaftliche Herausforderung an die Politische Psychologie*, Weinheim und Basel (1984).

WACKER, A. : *Vom Schock zum Fatalismus? Soziale und Psychische Auswirkungen der Arbeitslosigkeit*, Frankfurt, New York 1978.